

F. van der MEER — Christine Mohrmann: Atlas de l'antiquité chrétienne (tłumaczenie z holenderskiego dokonane przez Denise van Weelderen-Bakelants i Pierre Golliet, ze wstępem Henri Irène Marrou), Paris-Bruxelle 1960.

Historia opiera się na datach i na geografii jakby na dwóch nogach. Postulat ten doskonale jest spełniony przez wyżej cytowane dzieło. W pierwszej części zawiera ono 42 dokładnie opracowanych map, ilustrujących stopniowe rozszerzanie się Kościoła, powstawanie stolic biskupich i patriarchatów, ośrodków życia zakonnego, oraz wskazujących gdzie i kiedy żyli pisarze chrześcijańscy. Konieczność posiadania dobrego atlasu może udowodnić następujący fakt. Znamy mniej więcej przebieg życia świętego Atanazego i nieraz obijały nam się o uszy takie nazwy jak Aleksandria, Niceja, Trewir czy Syrmium. Były one wszakże często pustym tylko dźwiękiem. Mając dopiero przed sobą mapę uświadamiamy sobie ogrom tragicznej tułaczki św. Atanazego od gorącej Aleksandrii — będącej od dawna i długo jeszcze potem centrum życia kulturalnego i umysłowego — aż po północny kraniec ówczesnego świata wśród barbarzyńskich narodów.

Na część drugą Atlasu składają się trzy rozdziały: Kościół męczenników w latach 30—313 (str. 33—57), Kościół cesarstwa w latach 313—600 (str. 58—172) i Ojcowie Kościoła i literatury starożytności chrześcijańskiej (str. 173—182). Te trzy rozdziały obejmują 614 fotografii rzeźb, obrazów, budowli, medalionów i rycin, objaśnionych częstokroć cytatami zaczerpniętymi ze znanych dzieł starożytnych i sławnymi inskrypcjami. Wzbogacają one naszą wiedzę — oczywiście tylko częściowo, gdyż nie ukazują całości — o warunkach kulturalnych świata starożytnego, w którym powstawało i rozwijało się chrześci-

jaństwo, a które to warunki ogromnie rzutują na naszą rzeczywistość.

Ostatnia część posiada indeksy: nazw geograficznych występujących na mapach i w tekście (185—205), imion (206—212), autorów starożytnych (213), fotografii (216) oraz komentarz do map (213—216). Całe dzieło jest starannie wydane, mapy są barwne na kredowym papierze, ilustracje wyraźne, przejrzysty druk, wielobarwna obwoluta i płócienna oprawa. Dobór zdjęć został podyktowany nie zmysłem estetycznym, lecz koniecznością zilustrowania postępu kultury i cywilizacji świata chrześcijańskiego z podkreśleniem każdorazowym nowych specyficznych cech występujących na przedstawianym i komentowanym zdjęciu.

Oboje autorowie Atlasu są profesorami Uniwersytetu Katolickiego w Nimègue: Christine Mohrmann jest specjalistką w filologii łacińskiej, natomiast O. F. van der Meer jest archeologiem historykiem sztuki. H. I. Marrou podkreśla w przedmowie, że oboje autorowie są nie tylko kompetentnymi uczonymi w swych dziedzinach: są humanistami, autentycznymi spadkobiercami i kontynuatorami tradycji humanizmu chrześcijańskiego, odziedziczonego po Ojcach Kościoła.

Atlas, który został wydany w języku holenderskim, francuskim, angielskim i niemieckim, jest konieczną i nieodzowną pomocą dla historyków starożytności chrześcijańskiej i dla patrologów.

ks. T. A. Zajkowski